

Den demokratiske samtale i samfundsfagsundervisningen.

En didaktisk analyse i et motivations- og medborgerskabsperspektiv

SARA RAVNKILDE NIELSEN

Abstract

*En del af formålet med gymnasieskolens samfundsfagsundervisning er at give eleverne lyst og evne til at forholde sig til og deltage i den demokratiske debat. Samfundsfagsundervisningen kan dermed ses som et centralt element i den demokratiske dannelse, der løbende udfordres og aktualiseres af blandt andet en hård debat-tone i medierne. Denne artikel undersøger, hvordan et samfundsfagligt undervisningsforløb kan bidrage til at styrke elevernes evne til og motivation for at deltage i den demokratiske samtale. Da artiklens formål er at bidrage til udvikling af undervisning med hensyn til elevers demokratiske deltagelse, bygger artiklen på en didaktisk analyse af data fra forfatterens egen undervisningspraksis med henblik på at formulere anbefalinger til pædagogisk og didaktisk udvikling.**

* Artiklen bygger på forfatterens afsluttende eksamensopgave i teoretisk pædagogikum som del af gymnasiepædagogikumuddannelsen. Forfatteren ønsker at takke pædagogisk leder og kursusleder Janne Toftgaard for værdifuld sparring gennem hele pædagogikumforløbet. Forfatteren vil også gerne takke gymnasielæktor og pædagogikumvejleder Ulrik Büchert for den inspiration, der førte til Dagens Debat i artiklens undervisningsforløb. Sidst men ikke mindst en stor tak til alle de involverede gymnasieelever for engagement, åbenhed, skønt samarbejde og berigende bidrag i forløbet. Eleverne har givet samtykke til artiklen, men elevcitater og mere detaljerede beskrivelser er alligevel fravalgt i artiklen af hensyn til eleverne. Uddybende beskrivelser, supplerende refleksioner og yderligere materiale om undervisningsforløbet og artiklens analyser kan fås ved henvendelse til forfatteren.

Artiklen fokuserer på faglig mundtlighed i den demokratiske samtale og opstiller en teoretisk ramme bestående af en medborgerskabsdidaktik kombineret med et motivationsteoretisk fokus på elevernes self-efficacy. Den teoretiske ramme danner afsæt for en præsentation af og argumentation for et samfundsfagligt undervisningsforløb med særligt fokus på aktionen Dagens Debat gennemført i en samfundsfaglig 1. g stx-klasse. Den efterfølgende analyse bygger på observationer og semistrukturerede elevinterviews for at opnå forståelse for, hvordan undervisningsforløbet kan styrke elevernes evne og motivation for mundtlig deltagelse i den demokratiske samtale. Analysen åbner for en refleksion over styrker og svagheder ved forløbet og muliggør slutteligt anbefalinger for didaktisk udvikling af samfundsfagsundervisningen med hensyn til demokratisk deltagelse.

Artiklen konkluderer, at samfundsfagsundervisningen gennem blandt andet undervisning i den demokratiske samtale kan styrke elevernes forudsætninger for at indgå dannet og fagligt kvalificeret i den demokratiske debat, og at aktionen Dagens Debat som en stilladseret demokratisk samtale kan træne og motivere eleverne til at deltage mundtligt. Særligt pardebatter med bundne holdninger og efterfølgende opsamlende klassedialog kan dels give tryghed og mestringsoplevelser, og dermed potentielt øget self-efficacy og motivation, dels muliggøre nuancering og faglige kvalificeringer af elevernes argumenter. Artiklen anbefaler en høj lærerstyring med fokuseret faglig og emotionel støtte i form af blandt andet bundne holdninger i pardebatter. Artiklen anbefaler desuden fokus på samhørighed i klassen og plads til elevernes refleksion over egen deltagelse i den demokratiske samtale.

Indledning

Når demokratiet udfordres af fake news og shitstorme (Mehl- sen og Hendricks 2019) og den hårde debattone afholder mange fra at udtrykke deres mening og deltage i offentlige debatter (Zuleta og Burkal 2017), synes det relevant at skærpe opmærksomheden omkring den demokratiske dannelse. Og særligt for samfundsfaglærere i gymnasieskolen er det væsentligt at fokusere på demokratisk deltagelse, da en del af fagets formål er at give eleverne *”lyst og evne til at forholde sig til og deltage i den demokratiske debat”* (www.uvm.dk). Faget har dermed et særligt ansvar for elevernes demokratiske dannelse i form af en

handlekompetence for demokratisk medborgerskab og deltagelse (Fischer-Nielsen 2018). Formålet kan blandt andet forstås ud fra Detjens (2000) skelnen mellem borgertyperne den uinteresserede, den reflekterende tilskuer, den interventionsparate borger og den aktive medborger.

Således bliver det relevant for gymnasieskolens samfundsfagslærer at danne og uddanne eleverne til ikke bare at *forholde sig til* den demokratiske debat, som eksempelvis en reflekterende tilskuer, men også muliggøre *aktiv deltagelse i* den demokratiske debat, som for eksempel en interventionsparat eller aktiv medborger.

Formålet med denne artikel er at bidrage til en forståelse for, hvordan der i samfundsfagsundervisningen kan arbejdes med elevernes demokratiske dannelse og demokratiske deltagelse for dermed at bidrage til udvikling af samfundsfagsundervisningen. Med udgangspunkt i ovennævnte citat fra samfundsfagets formålparagraf fokuserer artiklen på evne til og motivation for at deltage i den demokratiske samtale. Den demokratiske samtale forstås i artiklen som en samtalebaseret meningsudveksling (jævnfør Fischer-Nielsen 2018). Så med hensyn til evne til deltagelse i den demokratiske samtale fokuserer artiklen især på, hvordan man indgår og argumenterer (jævnfør Høegh 2018). Begrebet *lyst* fra samfundsfagets formål kan forstås som en indre motivation (jævnfør Ågård 2015). Men da alt læringsarbejde kan være udfordrende og indeholde aktiviteter og opgaver, eleverne ikke nødvendigvis har en umiddelbar lyst til, er det i undervisningssammenhænge hensigtsmæssigt også at fokusere på ydre motivation, der er forbundet med ydre forhold i form af for eksempel belønning (ibid.; Ryan og Deci 2000). Anvendelsen af begrebet *motivation* frem for *lyst* kan dermed muliggøre nuancering med et større teoretisk fundament for analysen og et udvidet handlerum for læreren. Denne artikel tager således afsæt i motivation for deltagelse frem for læreplanens betoning af lyst til deltagelse. Artiklen fokuserer både på motivation og evne som ramme for analysen, da det sociale/motivationsmæssige og det faglige understøtter hinanden og åbner for elevernes mulighed for at lære, hvordan man i en demokratisk proces kvalificerer argumenter og bliver klogere sammen (Høegh 2018).

Artiklen afgrænser med hensyn til evne og motivation til at fokusere på faglig mundtlighed i den demokratiske samtale, fordi

eleverne skal opnå *"et reflekteret forhold til, hvor grundlæggende den mundtlige kommunikation er for det at være til og kunne tage aktiv og kritisk del i det demokratiske samfund"* (Haugsted 2013: 499). Mundtligheden kan dermed ses som forudsætning for demokratisk deltagelse dels uden for klasserummet, dels via andre udtryksformer. Artiklens fokus på mundtlighed er relevant for den fagdidaktiske diskussion i samfundsfaget, for selv om mundtlighed fremhæves i læreplanen, står den systematiske undervisning i mundtlighed svagt (Haugsted 2013).

Det leder til artiklens problemstilling:

Hvordan kan et samfundsfagsforløb styrke elevernes evne til og motivation for at deltage mundtligt i den demokratiske samtale?

Da artiklens formål er rettet mod udvikling af undervisning, bygger artiklen på en didaktisk analyse, hvor problemstillingen undersøges og diskuteres i relation til forfatterens egen undervisningspraksis. Med afsæt i centrale didaktiske grundspørgsmål (*hvorfor, hvad, hvordan, hvem og hvor*) undersøges forfatterens egen undervisningspraksis med henblik på at formulere anbefalinger til pædagogisk og didaktisk udvikling (jævnfør Hobel og Aarup Schjørring 2018). Disse anbefalinger vil være knyttet til en konkret undervisningskontekst, men med en ambition om at analysen og anbefalingerne kan bidrage til refleksioner og diskussioner om undervisningsudvikling i forbindelse med gymnasieelevers demokratiske deltagelse. I næste kapitel opstiller artiklen en teoretisk ramme, der danner udgangspunkt for undervisningsforløbet og den efterfølgende analyse og diskussion.

Teoretisk ramme: Medborgerskabsdidaktik og self-efficacy i den demokratiske samtale

Grundet problemstillingens fokus på både evne til og motivation for deltagelse i den demokratiske samtale retter undervisningsforløbet læringsteoretiske tilgang opmærksomheden mod samspillet mellem individer og i den forbindelse i høj grad mod både faglig og emotionel støtte til eleverne. Vygotsky (1930) tilbyder et sprogorienteret sociokulturelt perspektiv på

læring, der i forløbet kan oversættes til, at eleverne tilegner sig evnen til at deltage i den demokratiske samtale gennem et spil med lærer og klassekammerater, hvor de gennem sproglig kommunikation blandt andet internaliserer kriterier for en god demokratisk samtale. Med begrebet nærmeste udviklingszone rettes fokus på afstanden mellem det aktuelle udviklingsniveau, hvor eleverne kan på egen hånd, og det potentielle udviklingsniveau, hvor de kan med hjælp fra andre (Vygotsky 1978). Herved bliver det i praksis centralt at stilladsere elevernes læringsprocesser i sociale rum, hvor eleven støttes til at kunne klare mere end på egen hånd (Beck 2016). Denne stilladsring rettes dels mod det faglige indhold, og dermed en læringsorienteret tilgang, dels mod motivationen, og dermed de emotionelle processer (jævnfør Dolin og Kaspersen 2017).

Forløbets fagdidaktiske ramme udgøres af en medborgerskabsdidaktik med fokus på faglig mundtlighed i den demokratiske samtale. Denne medborgerskabsdidaktik tager udgangspunkt i tre grundlæggende kompetencer for en god demokratisk borger: *”Man skal have forståelse for det politiske og demokratiske systems indretning og funktion (politisk dannelse), man skal være motiveret for engagement og deltagelse (demokratisk læring), og man skal have det ’rette’ sindelag som udgangspunkt for sit engagement og deltagelse (demokratisk dannelse)”* (Ellebæk et al. 2008: 265). Det kan med inspiration fra Pedersen et al. (2018) kategoriseres til at omhandle tre faser: *Mens vidensfasen* giver eleverne kendskab til centrale teorier/begreber og viden om demokrati og det politiske system, tilstræber *trænings- og motivationsfasen* at træne og motivere eleverne til at træde aktivt ind i rollen som demokratisk medborger og over tid opleve at kunne bidrage med faglige pointer i kraft af deres faglige viden. Endelig udfordrer *deltagelses- og handlingsfasen* eleverne til at tage aktiv del i blandt andet samfundets debatter (Pedersen et al. 2018).

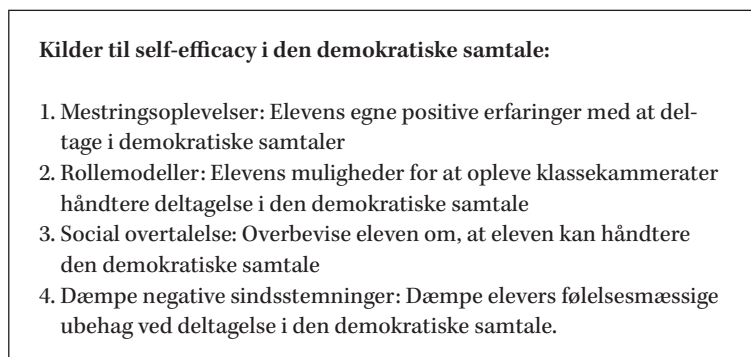
Da deltagelses- og handlingsfasen lægger op til at kunne deltage kvalificeret ud fra både faglig viden og kriterier for en god demokratisk samtale, definerer artiklen faglig mundtlighed i den demokratiske samtale ud fra både en faglig dimension og en dannelsesdimension. Den faglige dimension bygger på læreplanens faglige mål om, at eleverne skal ”på et fagligt grundlag argumentere sammenhængende og nuanceret for egne synspunkter, placere disse i en teoretisk sammenhæng og indgå i

en faglig dialog” (uvm.dk). Dannelsesdimensionen bygger på kriterier for en god demokratisk samtale, som eleverne anbefales selv at være med til at udforme (jævnfør Haugsted 2013). I denne artikel forstås faglig mundtlighed i den demokratiske samtale derfor således:

Figur 1: Faglig mundtlighed i den demokratiske samtale.

Forløbet har et motivationsteoretisk fokus på at øge elevernes oplevede self-efficacy i den demokratiske samtale, da problemstillingen lægger op til et fokus på elevernes selvopfattelser. Oplevet self-efficacy forstås her som elevens tiltro til egne evner til at klare en bestemt opgave eller situation og er central for problemstillingen, da overbevisninger om self-efficacy netop har betydning for elevernes motivation og adfærd (Bandura 1997). Inspireret af Bandura (1994) og Krogh og Andersen (2017) opstiller denne artikel fire kilder til self-efficacy i den demokratiske samtale. Forløbets motivationsteoretiske fokus er således at øge elevernes self-efficacy gennem:

Artiklens teoretiske ramme er sammenfattende illustreret i nedenstående tabel 1. Med operationaliseringen af *evne til at deltage* og *motivation for at deltage* kan rammen anvendes til forløbsudvikling og -evaluering. I denne artikel udgør rammen grundlaget for artiklens didaktiske analyse af undervisningsforløbet.

	Mål	Eksempler på indikatorer
Evne til at deltage	At kunne argumentere sammenhængende og nuanceret for synspunkter på et fagligt grundlag	– Kender og anvender eleven empiri og begreber/teori fra kernestoffet til at underbygge argumenter?
	At kunne indgå dannet i en demokratisk samtale	– Kender og opfylder eleven kriterier for en god demokratisk samtale?
Motivation for at deltage	Mestringsoplevelser: Elevens egne positive erfaringer med at deltage i demokratiske samtaler	– Deltager eleverne i debatter? Og virker de tilfredse efterfølgende?
	Rollemodeller: Elevernes muligheder for at opleve klassekammerater håndtere deltagelse i den demokratiske samtale	– Kan eleverne iagttage klassekammeraters mestringsoplevelser i klassesamtaler?
	Overtalelse: Overbevise eleverne om, at de kan håndtere den demokratiske samtale	– Modtager eleverne opmuntring og formativ feedback?
	Dæmpe negative sindstemninger: Dæmpe elevens følelsesmæssige ubehag i forbindelse med deltagelse i den demokratiske samtale	– Ser eleverne glade og rolige ud? – Opleves der en god kontakt med eleverne?

Tabel 1: Teoretisk ramme med operationalisering af "evne til at deltage" og "motivation for at deltage" i den demokratiske samtale.

Undervisning i faglig mundtlighed i den demokratiske samtale

Undervisningsforløbet blev gennemført i en samfundsfaglig 1. g stx-klasse i foråret 2019. Da vidensfasen ifølge medborgerskabsdidaktikken er forudsætning for motivation og kvalificeret deltagelse, er forløbet udarbejdet inden for temaet ”Magt og demokrati” med fokus på blandt andet magt- og demokratiopfattelser samt det danske politiske system. Tabel 2 nedenfor skitserer, hvordan forløbet stilladseres som en tretrinnsraket ud fra medborgerskabsdidaktikken. I dette kapitel præsenteres og argumenteres for den udvalgte aktion *Dagens Debat* fra motivations- og træningsfasen.

	Fokus	Mål
Vidensfasen	Undervisning i kernestoffet inden for temaet ”Magt og demokrati”. Herunder blandt andet et undervisningsmodul om mundtlighed i den demokratiske samtale med inddragelse af den herredømmefri dialog (Habermas 2012) og fælles udarbejdelse af kriterier for en god demokratisk samtale.	Politisk dannelse
Motivations- og træningsfasen	Udvalgt aktion: Mundtlighedstræning i ’Dagens Debat’ med fokus på self-efficacy	Demokratisk læring
Deltagelses- og handlingsfasen	<i>Af praktiske og etiske grunde bevæger forløbet sig ikke ud af klasserummet. Men der er forventning om overførselsværdi fra øvrige faser.</i>	Demokratisk dannelse

Tabel 2: Medborgerskabsdidaktikken for undervisningsforløbet.

Dagens Debat er struktureret som en form for stilladseret demokratisk samtale, hvor eleverne systematisk trænes for at motivere og øve dem i at træde aktivt ind i rollen som demokratisk medborger. Tidligere fagkonsulent Bent Fischer-Nielsen anbefaler at styrke elevernes demokratiske medborgerskab ved at eleverne selv deltager i en demokratisk samtale (Fischer-Nielsen 2018), og af hensyn til elevernes nærmeste udviklingszone og self-efficacy gøres det i dette forløb i stilladseret form. Sekvensen gentages som fast opstartsøvelse i resten af forløbet for at øge muligheden for mestringsoplevelser.

Sekvensen indledes med, at en elev får 1 minut til at præsentere en selvvalgt samfundsfaglig problemstilling, som eleven

har forberedt hjemmefra. For eksempel: *"Skal der være rygeforbud i skoletiden?"* Eleven opridser kort baggrund og relevans for problemstillingen for at muliggøre, at klassen kan argumentere sammenhængende og på et fagligt grundlag, idet resten af klassen ikke på forhånd har forberedt sig på problemstillingen. Ved at eleverne selv udvælger og præsenterer problemstillinger, er der mulighed for, at de oplever ejerskab og medansvar, mens resten af klassen har mulighed for at opleve en klassekammerat som rollemodel med hensyn til at formulere forskellige perspektiver på en problemstilling.

Dernæst debatterer eleverne nogle minutter med sidemakkeren med bundne modstillede holdninger, hvor læreren ud fra et tilfældighedsprincip lader den ene elev være for og den anden imod (for eksempel for og imod rygeforbud). Parformen kan give den enkelte elev mere taletid og dermed mere træning end gruppeundervisning. Hermed forventes parformen at aktivere mere fagligt afventende og socialt tilbageholdende elevtyper (jævnfør Beck og Paulsen 2011). De bundne holdninger kan udgøre en emotionel stilladsering, idet eleverne ikke bringer sig selv i spil på samme måde som ved en debat ud fra egne holdninger. Forventningen er også, at de bundne holdninger styrker elevernes evne til at argumentere nuanceret, idet de tvinges til at sætte sig ind i og argumentere for holdninger, de ikke nødvendigvis er enige i. Undervejs i pardebatterne kan læreren cirkulere og give positiv feedback og opmuntring til eleverne for at overbevise dem om, at de kan håndtere situationen.

Slutteligt i en kort opsamlende klassedialog byder elever ind med ét argument for og ét argument imod det pågældende spørgsmål, hvorefter eleverne i en klassedialog forsøger at kvalificere de to argumenter yderligere med relevante fagbegreber og viden. Med den fælles kvalificering er det muligt at arbejde med den faglige argumentationsdimension af mundtligheden inden for elevernes, nærmeste udviklingszone, hvilket muliggør mestringsoplevelser for de aktivt deltagende elever og rollemodeller for alle, ligesom læreren via sin feedback kan overbevise eleverne om, at de kan håndtere situationen.

Dagens Debat har således en høj lærerstyring i form af en fast struktur og bundne synspunkter, men hvor den omfattende stilladsering forventes at kunne overflødiggøres i deltagelses- og handlingsfasen. Forløbet bevæger sig dog af praktiske og etiske grunde ikke ud af klasserummet, så deltagelse uden støtte må

primært ses som symbolsk endemål i form af samfundsfagets handlingskompetence (jævnfør Fisher-Nielsen 2018). Det er vanskeligt at måle på en sådan handlingskompetence (Kristensen 2017), og om denne for eksempel udmønter sig som en reflekterende tilskuer, interventionsparat borger eller aktiv samfundsborger (jævnfør Detjen 2000), ligger uden for forløbets og artiklens rammer. Men forventningen er en overførselsværdi på sigt, hvor det, eleverne lærer i videns- samt motivations- og træningsfasen, kan overføres til deltagelses- og handlingsfasen, så stilladset overflødiggøres, og eleverne er både motiverede og evner at deltage i den demokratiske samtale (jævnfør Pedersen et al. 2018).

Analyse: Tegn på hvordan undervisningen kan styrke evne til og motivation for deltagelse i den demokratiske samtale

For at kunne reflektere over styrker og svagheder ved forløbet og dermed muliggøre teori- og empiribaserede anbefalinger for pædagogisk og didaktisk udvikling, inddrages elevernes opfattelser og reaktioner i dette kapitel. Den didaktiske analyse bygger på løbende observationer i klassen samt efterfølgende semistrukturerede interviews med tre formålsudvalgte elever. Observationerne og elevinterviewene tager udgangspunkt i en række opstillede indikatorer (se eksempler i tabel 1). På baggrund af et indledende spørgeskema til klassen er de tre elever udvalgt, idet de repræsenterer forskellige, men typiske, positioner med hensyn til graden af henholdsvis motivation for og evne til deltagelse i den demokratiske samtale. Interviewdata blev i forfatterens eksamensopgave i teoretisk pædagogikum analyseret via meningsfortolkende displays for at opnå en forståelse for den mening, eleverne tillægger forløbet og deltagelsen i den demokratiske samtale (jævnfør Dahler-Larsen 2007), og dermed en forståelse for, *hvordan* forløbet kan styrke deres motivation og evne. Af etiske hensyn udfolder artiklen ikke den kvalitative analyse, der danner baggrund for de pædagogiske og didaktiske anbefalinger, da denne i høj grad omhandler klasseudvikling og elevernes individuelle læringsstrategier. I stedet fremhæver dette kapitel de vigtigste analysepointer.

Elevernes evalueringer fulgte i høj grad forventningerne med hensyn til de didaktiske overvejelser bag Dagens Debat. Det

drejer sig overordnet om, at der blev skabt et trygt træningsrum, hvor eleverne i kraft af den høje grad af lærerstyring fik mulighed for og turde øve sig i den mundtlige deltagelse.

De bundne holdninger kan på forskellige måder styrke elevernes evne til og motivation for deltagelse. For det første har det et dannende og fagligt kvalificerende element, at de øver sig i at sætte sig ind i andres synspunkter. Både elevinterviewene og observationer i klasserummet viser tegn på øget bevidsthed om bedre at forstå andres perspektiver. For det andet kan det begrænse utilpashed og dermed øge self-efficacy og motivation, da eleverne på forskellig vis udtrykker, at de bundne holdninger kan fungere som et personligt skjold, hvor de spiller en anden rolle frem for personligt at skulle stå på mål for holdningerne. Eleverne nævner ubehag i forskellige grader ved at sige noget i klassen, og her kan bundne holdninger stressreducere, fordi det opleves som mindre personligt. Elevernes bekymringer for, at debatter med egne holdninger bliver for personlige, hvor de kan blive sat i bås eller hakket ned på, kan ses som udtryk for de unges identitetsudvikling (Ziehe 2014), der kan gøre dem ekstra sårbare med hensyn til at opleve, at mundtligheden sætter deres selvpfattelse og identitet på spil (Beck 2017).

Debat i par eller mindre grupper evalueres også positivt og kan styrke motivation på forskellige måder for forskellige elevtyper ved at stressreducere og give mestringsoplevelser. I par er der større tryghed og mindre risiko for frembrusende adfærd, og her oplever eleverne at kunne støtte hinanden før en klassedialog. For veltilpasse elever, der alligevel kan være fagligt ambivalente over for mundtlig deltagelse, kan pardebatterne således give tryghed og dæmpe negative sindsstemninger, hvilket kan øge deres self-efficacy og motivation for deltagelse i andre samtaler. For de mere fagligt og socialt tilbageholdende elever kan debatterne i par være en unik mulighed for at opnå små mestringsoplevelser, da de ofte er tilbageholdende i klassedialog. Samtidig kan læreren i pardebatterne fokusere på overtalelse og positiv feedback til netop de mere tilbageholdende.

I interviewene identificeres også tegn på, at de opsamlende klassedialoger efter pardebatterne kan styrke både evne til og motivation for deltagelse. For det første kan det styrke deres blik for forskellige perspektiver og nuancering af argumenter,

hvilket særligt kan styrke evnen til deltagelse. For det andet fremhæver to elever, at klassedialogen muliggør en feedback med faglig kvalificering af argumenterne, ved at disse i fællesskab suppleres med relevante begreber. Hermed er der for det andet mulighed for overtalelse og rollemodeller, der kan inspirere mere ambivalente elever til brugen af fagbegreber samt mere engagerede elever til deltagelsen generelt. Dette kan bidrage til elevernes self-efficacy. Og denne kan styrkes yderligere af klassedialogernes mulighed for at give eleverne mestringsoplevelser og derved øge bevidstheden om, hvad det vil sige at deltage fagligt mundtligt.

Interviewene viser tegn på, at Dagens Debat har givet eleverne en bevidsthed om netop den faglige mundtlighed i den demokratiske samtale. De er alle bevidste om, at argumenterne skal have belæg for eksempel med anvendelse af fagbegreber. Undervisning i den demokratiske samtale i vidensfasen med opstilling af kriterier for en god demokratisk samtale kan således styrke elevernes refleksion over mundtlig deltagelse. Det gælder både de mere usikre og tilbageholdende og de mere veltilpasse elever. Samtidig fremhæver en elev, at de opstillede kriterier har medført en mere respektfuld debat. På den måde kan styrket refleksion også indvirke på motivationen i form af mindre ubehag og større mestringsforventning.

Det ligger uden for artiklens og undervisningsforløbets rammer at identificere en eventuel overførselsværdi til demokratisk deltagelse uden for klasserummet, da fokus er på motivations- og træningsfasen. Men interviewene giver en forståelse for, hvordan forløbet kan have betydning for fremtidig deltagelse. Alle tre elever udtrykker, at forløbet har styrket dem med hensyn til at debattere, og at de har mod på at deltage uden for klassen, hvilket kan tolkes som udtryk for styrket evne og øget self-efficacy til at deltage kvalificeret. For eksempel siger en elev, at denne efter forløbet er bedre rustet til at deltage uden for klassen i emner, som eleven er sikker på og har nogle klare holdninger til, mens eleven er tilbageholdende, hvis denne ikke er oplyst nok om emnet eller er ambivalent i sin holdning til emnet. Elevens udsagn bekræfter, hvordan bundne holdninger kan styrke deltagelsen, men er også et eksempel på, hvordan både evnen til at deltage fagligt kvalificeret og self-efficacy i forbindelse med den mundtlige deltagelse også afhænger af, i hvor høj grad eleven har viden om debattemnet. Dette kan

forstås som at eleven ikke i tilstrækkelig grad oplever sig som kompetent til at debattere alle emnerne, hvilket kan have betydning for motivationen (jævnfør Deci og Ryan 1985). Viden fremhæves af alle tre elever som væsentlig for at deltage kvalificeret og kan derfor også ses som en forudsætning for at opnå mestringsoplevelser. Det tyder således på, at man kan styrke både evne til og motivation for at deltage, hvis eleverne oplever at have større viden om debattemnerne, hvilket netop er i tråd med medborgerskabsdidaktikkens udgangspunkt i vidensfasen.

Samlet giver analysen en forståelse for, hvordan særligt de lærerstyrede og stilladserende elementer i aktionen Dagens Debat i form af bundne holdninger i små overskuelige grupper samt opsamlende klassedialog med fælles kvalificering kan styrke elevernes indlevelsessevne og nuancering i argumentationen samt deres self-efficacy med hensyn til deltagelse i den demokratiske samtale. På den måde kan aktionen Dagens Debat danne grundlag for elevernes evne til og motivation for mundtlig deltagelse i den demokratiske samtale.

Diskussion og anbefalinger for pædagogisk og didaktisk udvikling

Analysen giver en forståelse for, hvordan Dagens Debat gennem de bundne holdninger, pardebatter og de opsamlende klassedialoger kan bidrage til at styrke elevernes evne til og motivation for mundtlig deltagelse i den demokratiske samtale. Både elevinterviewene og de løbende observationer efterlader det indtryk, at disse elementer muliggør dels self-efficacy, blandt andet fordi eleverne ikke oplever at have deres egen identitet på spil, dels en mere nuanceret og respektfuld argumentation, fordi de trænes i at sætte sig i andres sted. Dog kan der argumenteres for, at forløbet har den begrænsning, at eleverne ikke altid oplever sig kompetente med hensyn til at have tilstrækkelig viden om de elevvalgte emner, der skal debatteres. Gennem undervisningsforløbet og elevpræsentationer er debattemnerne forsøgt stilladseret i tråd med medborgerskabsdidaktikkens tretrinsskema med vidensfasen som forudsætning for en kvalificeret deltagelse. Men da alle tre elever fremhæver, at deres deltagelse afhang af deres viden om debattemnerne, tyder det på, at elevens ene minut til præsentation ikke i alle tilfælde er

tilstrækkeligt til at give et grundlag for kvalificeret deltagelse og mestringsoplevelser. Der blev i vidensfasen fokuseret bredt på viden inden for temaet 'Demokrati og magt', men betydningen af elevernes oplevede utilstrækkelige viden om specifikke elevvalgte debatmner er muligvis blevet undervurderet. Den faglige støtte ses derfor som en væsentlig komponent i styrkelse af elevernes self-efficacy og dermed motivation for deltagelse i den demokratiske samtale.

Vidensfasen med opstilling af kriterier for en god demokratisk samtale giver eleverne nogle tydelige rammer og normer for den mundtlige deltagelse, hvilket ses som en styrke med hensyn til at kvalificere deres bidrag og muliggøre mestringsoplevelser. Men selv om der i analysen er positive ændringer at spore i elevernes deltagelse, så giver interviewene indtryk af, at den hårde debattone omtalt i artiklens indledning også kan findes blandt gymnasieelever. Det kan ifølge en elev opleves intimiderende, hvilket vil kunne have negativ betydning for elevernes motivation i form af negative sindsstemninger og manglende rollemodeller og mestringsoplevelser. Det kan derfor ses som en svaghed for forløbet, at det undervurderes, *hvem* man debatterer med, og at der dermed ikke nødvendigvis i tilstrækkelig grad bliver skabt et trygt miljø for alle. Når der opleves tilbageholdenhed over for den mundtlige deltagelse, kan det blandt andet skyldes, at nogle elever kan opleve andre elever som frembrusende, fordi disse elever er meget engagerede og har stærke holdninger. Så for at styrke evne til og motivation for at deltage fagligt mundtligt i den demokratiske samtale, er det ikke tilstrækkeligt med et særligt fokus på støtte til de fagligt og socialt tilbageholdende. Der er i mindst lige så høj grad behov for at rette opmærksomheden mod selve klassekulturen, og dermed også meget engagerede elever, der eventuelt risikerer at frembringe en utryg stemning for elever med lavere self-efficacy.

Analysen og refleksionerne over forløbets styrker og svagheder åbner for potentialer for pædagogisk og didaktisk udvikling, hvoraf der her fremhæves to centrale pointer.

For det første vurderes de lærerstyrede og stilladserede elementer i Dagens Debat givende for at styrke elevernes evne til og motivation for mundtlig deltagelse i den demokratiske samtale. Det anbefales derfor at bevare en høj lærerstyring i det vi-

dere arbejde i motivations- og træningsfasen. Det gælder især den emotionelle støtte med bundne holdninger i pardebatter, der kan dæmpe negative sindsstemninger og give mestringsoplevelser trods elevernes identitetsarbejde. For et uddybende arbejde med den emotionelle støtte kan identitetsperspektivet inspirere i forbindelse med sigtet om at give de unge muligheder for at udvide horisonter (Ziehe 2014), mens der i praksis kan prioriteres mere nærhed i lærerrollen og implementeres flere rollespilslignende sekvenser. Der vurderes dog at være behov for en højere grad af faglig stilladsering også, fordi de elevvalgte debattemner formentlig ikke altid rammer elevernes nærmeste udviklingszone tilstrækkeligt med hensyn til faglig viden om emnerne. Af hensyn til elevernes motivation anbefales det at fastholde medindflydelsen på debattemner, men den faglige stilladsering kunne for eksempel bestå af, at eleverne kun må vælge debattemner inden for det igangværende undervisningsforløb.

For det andet vurderes det, at forløbet med fordel kan suppleres med et større fokus på klassekulturen generelt. Da en lav motivation for deltagelse for nogles vedkommende kan hænge sammen med, at det opleves som svært at sige noget foran andre elever, kan en styrkelse af motivationen gennem klassekulturen med inspiration fra selvbestemmelsesteorien fremmes ved at arbejde med elevernes samhørighedsfølelse (jævnfør Deci og Ryan 1985). I et elevinterview efterlyses der rollemodeller, og en elev nævner, at undervisningen har øget refleksionen over, hvad man selv kan gøre for at ændre på sin mundtlige deltagelse. Det anbefales derfor at give rum til refleksion over egen mundtlige deltagelse for alle elever, herunder både mere tilbageholdende og meget engagerede elever. Der kan for eksempel efter hver debat være en *"tid til eftertanke"* (Høegh 2018) med en helt kort refleksionsskrivning over elevens egen deltagelse ud fra kernemålsætninger for faglig mundtlighed (jævnfør figur 1), for blandt andet at øge alles bevidsthed om at være eller støtte rollemodeller i klassen. Denne refleksion over deltagelse kan samtidig være et skridt på vejen til større selvstændighed og oplevelse af autonomi og øget motivation (jævnfør Ryan og Deci 2000) samt demokratisk dannelse ved at rette fokus på medborgerskabsdidaktikkens deltagelses- og handlingsfase.

På baggrund af den didaktiske analyse og de ovenstående diskussionspunkter er artiklens anbefalinger til pædagogisk

og didaktisk udvikling af undervisningen i faglig mundtlighed i den demokratiske samtale således:

Anbefalinger til pædagogisk og didaktisk udvikling i forbindelse med deltagelse i den demokratiske samtale:

1. Bevar høj lærerstyring med fokuseret faglig og emotionel støtte
2. Opprioriter fokus på samhørighed og rum til refleksion over egen deltagelse

Figur 3: Anbefalinger til pædagogisk og didaktisk udvikling i forbindelse med deltagelse i den demokratiske samtale.

Konklusion

Denne artikel har analyseret og vurderet et undervisningsforløb i en 1. g stx-klasse for at opnå forståelse for, hvordan et samfundsfagsforløb kan styrke elevernes evne til og motivation for at deltage mundtligt i den demokratiske samtale. Den opstillede teoretiske ramme var en medborgerskabsdidaktik kombineret med self-efficacy som motivationsteoretisk fokus, mens aktionen Dagens Debat har været artiklens omdrejningspunkt som en stilladseret demokratisk samtale.

Artiklen argumenterer for, at undervisning i den demokratiske samtale kan bidrage til elevernes forudsætninger for at kunne indgå dannet og fagligt kvalificeret i den demokratiske samtale, og at Dagens Debat kan træne og motivere eleverne til at deltage mundtligt. Analysen viser, at særligt den høje lærerstyring i Dagens Debat med bundne holdninger i pardebatter kan give en tryghed, der kan dæmpe negative sindsstemninger og muliggøre mestringsoplevelser og dermed motivere gennem øget self-efficacy. De opsamlende klassedialoger kan gennem feedback, rollemøder og mestringsoplevelser også øge motivationen, og samtidig muliggøre en faglig kvalificering af den mundtlige deltagelse, der supplerer pardebatternes potentiale for indlevelsesevne og nuancering.

Den didaktiske analyse giver således en forståelse for, hvordan et samfundsfagsforløb på forskellige måder vurderes at kunne styrke elevernes evne til og motivation for mundtlig deltagelse i den demokratiske debat. I aktionen Dagens Debat vurderes den faglige stilladsering dog ikke i alle henseender til-

strækkelig til at sikre kvalificeret deltagelse og mestringsoplevelser, ligesom der er potentiale til at gøre mere for at skabe en tryk klassekultur med rollemodeller for både meget engagerede og mere tilbageholdende elever.

Diskussionen danner grundlag for at anbefale, at der i undervisningen bevares en høj lærerstyring med faglig og emotionel støtte, og at der opprioriteres fokus på samhørighed i klassen og rum til elevernes refleksioner over egen mundtlige deltagelse. Disse anbefalinger er knyttet til forfatterens konkrete undervisningskontekst. Men artiklens teoretiske ramme og didaktiske analyse kan forhåbentlig bidrage til refleksioner og diskussioner om udvikling af samfundsfagsundervisning, der kan styrke gymnasieelevernes demokratiske deltagelse og demokratiske dannelse.

Litteraturliste

- Bandura, Albert (1994), Self-efficacy, I: V.S. Ramachaudran (red.). *Encyclopedia of human behavior*. Vol. 4, s. 71-81, New York: Academic Press
- Bandura, Albert (1997), *Self-efficacy: The Exercise of Control*, New York: W.H. Freeman and Company
- Beck, Steen (2016), *Pædagogikum mellem teori og praksis – en brugsbog til de almindidaktiske moduler*, 1. udgave, 2. oplag, Frederiksberg: Frydenlund
- Beck, Steen (2017), Læring og psykodynamik, I: Dolin, Jens, Ingerslev, Gitte Holten og Jørgensen, Hanne Sparholt (red.), *Gymnasiepædagogik – En grundbog*, 3. udgave, 1. oplag, København: Hans Reitzels Forlag
- Beck, Steen og Paulsen, Michael (2011), Mangfoldighed og fællesskab – en etnodidaktisk analyse af kursisttilgange og klasserumskultur på HF og VUC, *Gymnasiepædagogik*, Nr. 80. Syddansk Universitet
- Dahler-Larsen, Peter (2007), Kvalitativ metode: status og problemer, *Politica* 3 (39) s. 317-335.
- Deci, Edward L. & Ryan, Richard M. (1985), *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*, New York: Plenum Press
- Detjen, Joachim (2000), Die Demokratiekompetenz der Bürger, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 55
- Dolin, Jens og Kaspersen, Peter (2017), Læringsteorier, I: Dolin, Jens, Ingerslev, Gitte Holten og Jørgensen, Hanne Sparholt (red.), *Gymnasiepædagogik – En grundbog*, 3. udgave, 1. oplag, København: Hans Reitzels Forlag
- Ellebæk, Jens Jakob, Ulrich, Jens, Bækgaard, Birgitte og Sigurdsson, Lakshmi (2008), Medborger- skab i skolens fag, I: Korsgaard, Ove, Sigurdsson, Lakshmi og Skovmand, Keld (red.), *Medborger- skab – et nyt dannelsesideal?* 2. udgave, Frederiksberg: RPF-Religionspædagogisk Forlag
- Fischer-Nielsen, Bent (2018), Fagdidaktik og faglige kompetencer i samfundsfag, I: Brøndum, Peter (red.), *Samfundsfagsdidaktik*, 3. udgave, 1. oplag, København: Columbus
- Habermas, Jürgen (2012), *Borgerlig offentlighed*, København: Informations Forlag
- Haugsted, Mads T. (2013), Mundtlighed, kommunikation og undervisning, I: Damberg, Erik, Dolin, Jens, Ingerslev, Gitte Holten og Kaspersen, Peter (red.), *Gymnasiepædagogik – En grundbog*, 2. udgave, 1. oplag, København: Hans Reitzels Forlag
- Hobel, Peter og Aarup Schjørring, Maren (2018), Teopædagogik – som produkt og proces, I: *Teoretisk pædagogikum 2018-2019 KOMPENDIUM: Indeholdende tekster til de almindidaktiske moduler, forår 2019* (s. 474-480)
- Høegh, Tina (2018), *Mundtlighed og fagdidaktik*, 1. udgave, 1. oplag, København: Akademisk Forlag
- Kristensen, Jens Erik (2017), Skolen – en dannelsesanstalt eller uddannelsesinstitution? *Kvan – Et Tidsskrift for Læreruddannelsen Og Folkeskolen*, Vol. 37 (108), s. 7-23

- Krogh, Lars Brian og Andersen, Hanne Møller (2017), *Motivation*, I: Dolin, Jens, Ingerslev, Gitte Holten og Jørgensen, Hanne Sparholt (red.), *Gymnasiepædagogik – En grundbog*. 3. udgave, 1. oplag, København: Hans Reitzels Forlag
- Mehlsen, Camilla og Hendricks, Vincent F. (2019), *Kære Lille LIKE*, I: Mehlsen, Camilla og Hendricks, Vincent F. (red.), *LIKE*. 1. udgave, 1. oplag, København: Center for Information og Boblestudier (CIBS), Københavns Universitet
- Pedersen, Jacob, Rasmussen, Thomas B., Brøndum, Peter og Studstrup, Tine (2018), *Medborgerskab og demokratisk dannelse – FIP-kurserne, foråret 2018*, Link: <https://emu.dk/sites/default/files/2019-09/Thomas%20Rasmussen%20Demokratisk%20medborgerskab.pdf>
- Ryan, Richard M. & Deci, Edward L. (2000), Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions, *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), s. 54-67
- Vygotsky, Lev (1930), *Værktøj og Symbol i Barnets Udvikling*, I: Knud Illeris (2012), *49 tekster om læring*, Frederiksberg: Samfundslitteratur
- Vygotsky, Lev S. (1978), *Mind in society: The development of higher psychological processes*, Cambridge, MA: Harvard University Press
- Ziehe, Thomas (2014), *Betydningen af orienteringen mod selverden*, I: Illeris, Knud (red.), *Læring i konkurrencestaten. Kapløb eller bæredygtighed*, Frederiksberg: Samfundslitteratur
- Zuleta, Lumi og Burkal, Rasmus (2017), *Hadefulde ytringer i den offentlige online debat*, København: Institut for Menneskerettigheder
- Ågård, Dorte (2015), *Motivation*, 1. udgave, 1. oplag, Frederiksberg: Frydenlund.

Internetsider

- Læreplan Samfundsfag A – stx 2017: www.uvm.dk
 URL: <https://uvm.dk/gymnasiale-uddannelser/fag-og-laereplaner/laereplaner-2017/stx-laereplaner-2017>